

МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ «ЛЮДИНИ ГОСПОДАРЮЮЧОЇ»

Актуальність теми дослідження. У сучасній соціально-філософській літературі, філософію господарства розглядають як складову частину соціально-філософського знання поряд з такими розділами соціальної філософії як філософія права, філософія релігії, філософія культури. Інакше кажучи, господарство розглядається як один з аспектів соціального буття (соціального життя суспільства і людини). А якщо це так, то і всі проблеми, які входять в контекст філософії господарства, в тому числі і проблема природи, сутності, феноменології людини господарюючої теж є проблемою соціально-філософських роздумів і дискурсу. **Мета дослідження.** - аналіз «Людини Господарюючої» Реалізація цієї мети передбачає спробу розглянути цей феномен як невід'ємну частину філософії господарства. **Об'єкт дослідження.** - феномен «Людини Господарюючої». Останнім часом людина господарююча і феномен ноосфери в контексті соціально-філософського аналізу наполегливо маніфестують себе в різних публікаціях. Свідченням цього є дослідження таких авторів, що займаються проблемами філософії господарства і людини господарюючої Г.В. Гребеньков, Ю.М. Осипов, А.І. Субетто, а з проблем філософії ноосфери перерахуємо таких як В.І. Вернадський, Ф.В. Лазарев, Д.С. Муза Г.І. З точки зору філософії господарства, господарство - основна сфера життєдіяльності людини, сфера її взаємодії з природою (біосферою), створення і споживання благ як екзистенціальних цінностей. **Завдання дослідження:** розглянути саме поняття господарство, а також те, як воно вписується в контекст концепції ноосфери; встановити його взаємозв'язок з людиною господарюючою. **Предмет дослідження:** методологічні дослідження феномену «Людина Господарюючої». Оскільки філософський характер дослідження передбачає наявність гносеологічного аспекту аналізу, то в першу чергу ми повинні визначитися з проблематикою методологічного характеру. Позаяк будь-яке дослідження в сфері гуманітарного знання, до якого і відноситься наша тема, сходиться до принципів соціального конструювання об'єкта дослідження. Іншими словами, предмет дослідження спочатку формується як дещо ідеальна модель, що виконує надалі функцію інструменту і засобів для пізнання емпіричного різноманіття реальності. Більше того, ця модель завжди опосередкована цілями і цінностями не тільки дослідника, а й висловлює, за словами автора концепції «ідеального типу» М. Вебера, «інтерес епохи». Традиційно проблема людини є предметом дослідження філософської антропології, яка застосовує весь свій методологічний арсенал для її вирішення. Однак виникає декілька питань, виходячи із сформульованої теми: перше - яку методологічну установку використовувати у розгляді людини господарюючої як феномена ноосфери? Друге - до якої дисциплінарної «галузі» її віднести? Дійсно, «основні» методологічні підходи в галузі філософської антропології не завжди відповідають сучасній соціальній дійсності. Тому, щоб подолати деякі методологічні недоліки, слід було б провести аналіз, інакше кажучи, «епістемологічну ревізію» [7, с.15] підходів, які застосовувались. Тому «слабким місцем в сучасних філософсько-антропологічних пошуках є відсутність добре продуманих і концептуально потужних методологій філософського аналізу людини» [7, с.16], - зазначає професор Ф. В. Лазарев. З цим висловлюванням важко не погодитися. Але оскільки метою нашої статті не є «ревізія» всіх методологічних прийомів філософської антропології та її рекомендований обсяг статті цього не дозволяє зробити, ми лише вважимо на ті гносеологічні установки, які відповідають вектору нашого дослідження, попутно буде розглянуто підходи і методи дослідження даного питання в контексті ноосфери.

Так, одним із варіантів, у який, може бути вписана людина господарююча як феномен ноосфери, є так звана ноосферноантропологічна парадигма, описана в роботі професора Ф.В. Лазарева «Пролегомени до ноосферно-антропологічного маніфесту». Взаємозв'язок господарства та ноосфери ми розглянемо дещо пізніше. У праці професора Ф. В. Лазарева відображені два моменти, які дозволяють зробити таке твердження. По-перше, в ній представлена ноосфера як невід'ємна умова і один з найбільш можливих напрямків повноцінного людського буття в сучасному світі. Евристичність даної парадигми очевидна, тим більше, що вона «може створити спочатку аксіологічні, а потім і ідеологічні, а в перспективі і правові умови, коли кожна людина сама буде регулювати те, що їй необхідно і достатньо, і те, від чого можна «безболісно» відмовитися» [8, с.19], - говорить вже інший дослідник феномена ноосфери А. І. Кременський. Перспективність філософії ноосфери як одного з варіантів вирішення і створення форм «сталого розвитку» сучасного світу очевидна. Про це свідчить низка численних публікацій, монографій з цієї проблематики, проведення симпозіумів, конференцій, семінарів у різних філософських «центрах» на теренах пострадянського простору. По-друге, парадигма, сформульована Ф. В. Лазаревим, має деякі обґрунтовані концепції «багатомірної людини», яка, хоча й окреслює «основні контури нової антропології», як заявляє А. І. Кременський [8, с.18], що власне кажучи, ймовірно, і стало результатом вироблення теоретичного обґрунтування та становлення так званої антропосфери. Однак у даній галузі знань дослідники в основному фокусуються на переосмисленні образу, моделі людини та фундаментальних (універсальних) людських цінностей, так звані універсальні культури в контексті техногенної катастрофи ХХІ століття. Ця концепція є свого роду критикою традиційного підходу до сутності людини як певної незмінної «системи якостей». Тому в рамках нашого дослідження ми спробували запропонувати деякі варіанти побудови «ідеального типу» людини господарюючої як феномена ноосфери, можливо, як варіант подальшого переходу в людину ноосферу. Використання аксіологічного підходу дозволить змодельувати і певну феноменологію соціальних характеристик як підґрунтя такої типології. Справа в тому, що згідно з М. Вебером, ідеальний тип - це засіб, а не мета пізнання. Він створюється як гносеологічна конструкція, що дозволяє розглядати предмет дослідження в «ідеальних умовах» незалежно від мінливих історичних просторово-часових контекстів. Тому й можливі, виходячи з концепції М. Вебера, такі дослідницькі концепти, як держава, людина економічна, церква, християнство, ремесло тощо. На думку К.-Г. Юнга, тип - це тільки усереднена, інтелектуально оброблена одиниця аналізу; тип не існує в реальності, він не більш ніж «потенційна зона схильностей до того чи іншого способу реагування». Отже, ідеальні понятійні конструкції уявлення людини як «багатомірної», «економічної», «господарюючої», - плід інтелектуальної роботи мислення, що вносить сенс у емпіричну дійсність через пошук елементів типового. Інакше кажучи, пошук таких типових елементів для людини господарюючої, як прояв аксіологічних функцій (Г. В. Гребеньков, В. Ф. Сержантов), ймовірно, зможе сприяти конструюванню ідеальної моделі людини господарюючої. І тому моделювання «людини господарюючої» або «ноосферної людини» ніяк не може бути претензією на отримання об'єктивного знання, а може бути лише досвідом екзистенційно-феноменологічного розуміння феномена господарюючої особистості. На ці труднощі вказує і професор Ф. В. Лазарев, який пише, що «пізнати щось - означає поставитися до нього як об'єкта; але якщо предметом пізнання стає суб'єкт, то перетворити його на об'єкт, - продовжує філософ, - означає позбавити його своєї сутнісної визначеності, іншими словами, позбавити всіх якостей його суб'єктивності, його модальної інтер'юності ...» [7, с.18]. Проте це твердження «не означає кінець філософії та філософської антропології взагалі, а припускає зміну форм філософствування» [9, с. 85], і, як наслідок, потрібно більш глибоке філософське осмислення даної проблеми з виведенням її, можливо, в окремий напрям, як варіант - у антропосферу. Далі, проблематика «багатомірної людини», на нашу думку, пов'язана (або переплітається) з ідеєю «множинної природи людини». Остання представляється нам пізнавально непродуктивною. Річ у тім, що багато сучасних дослідників природно-наукового напрямку і філософів, які активно зачіпають в тій чи іншій мірі питання даної тематики, були схильні вважати наявність у людини «однієї і тієї ж людської природи» (Е. Фромм, С. Пінкера, Ф. Фукуяма, Б. Юдін). І нам уявляється, що, по-перше, ця методологічна позиція в пізнавальному плані більш евристична; по-друге, вона представляє проблему пошуку природи людини як комплексну, метанаукову, де зусилля таких знанневих конструкцій, як філософське знання, з його можливістю постулювання, і науки, з її засобами верифікації, зливаються в єдиний пізнавальний потік. Останнім часом цілеспрямована діяльність Ното сарієнс з перетворення Світу запустила маховик процесу глобалізації, що вплинуло не лише на вироблення нової дисципліни щодо вирішення виникаючих проблем, а й спричинило появу «нових» гносеологічних конструкцій щодо вирішення низки проблем, в тому числі людини. Специфікою всіх вищезазначених гносеологічних настанов є присутність ціннісного компонента методологічних установок: «Ми, - пише далі у своєму дослідженні А. І. Кременський, - не можемо поки що дати «повний список» цінностей, які повинні відповідати новій ноосферноантропологічній парадигмі, але ми, - продовжує автор, - точно знаємо назву найважливішої цінності, яка має інтегрувати інші, включаючи, звичайно ж, добро, знання, красу, любов до людини і природи та багато інших. Назва цієї наріжної цінності - мудрість» [8, с. 21]. А раз це так, то нам видається, що адекватним і більш продуктивним методом дослідження буде аксіологічний підхід. Як відомо, аксіологія являє собою розділ філософського знання, що займається дослідженнями цінностей як змістоутворюючих основ людського буття, які задають спрямованість і вмотивованість людського життя і діяльності, а також конкретним діям і вчинкам. Згідно з однією з точок зору, аксіологічний підхід передбачає знання про предмети в категоріях «засобу» і «цілі», де об'єкт реальності протистоїть суб'єкту як предмет «для мене», «для всіх», тобто перебуває в ціннісному відношенні до людини. А це означає, що який би зріз буття людини не ставав предметом філософського аналізу, ми скрізь знаходимо ціннісно-організовану реальність - економічну, політичну, ідеологічну, духовну, джерелами руху яких є розвиток і функціонування цінностей. Культура - це втілення цілей (результатів) цілеспрямованої, телеомної діяльності людини, результатами якої є не що інше, як сукупність цінностей людства, аксіологічних універсальній культури (ціннісно-смысловий реальності). І відповідно до цієї реальності кожен окремішній індивід (або багатомірний людина), так чи інакше, в процесі свого становлення, формує особистісну систему цінностей. Виходячи з особистісної системи цінностей, наявної у аналізованого суб'єкта, можна буде говорити про моделі людини (чи то людина споживача, економічна, господарююча, чи то людина ноосферна, постлюдина). Перейдемо до розгляду взаємозв'язку господарства та ноосфери, а відповідно, до місця, яке відведено людині господарюючій. Як відомо, поняття ноосфери введено в науковий і філософський

дискурси видатним вітчизняним філософом В. І. Вернадським. «На наших очах, – писав дослідник, – біосфера різко змінюється і навряд чи можуть бути сумніви в тому, що виявляється цим шляхом її перебудова науковою думкою через організовану людську працю не є випадковим явищем, залежним від волі людини, стихійним природним процесом, корені якого лежать глибоко і готувалися еволюційним процесом, тривалість кожного обчислюється сотнями мільйонів років... Створення ноосфери з біосфери – природне явище, глибше і потужніше у своїй основі, ніж людська історія. Воно вимагає прояви людства як єдиного цілого». На підставі своїх передових досліджень у галузі хімії, геохімії, геології та біології В. І. Вернадський зробив висновок про те, що геологічна і біологічна еволюція отримує новий імпульс і змінює свою структуру в силу зростаючої дії «людського фактора», діяльності Homo sapiens. Філософія Гончаров В. В. Людина бере участь в господарській практиці всім своїм системним Ego. В ній реалізуються природні, душевні і духовні сили. З позицій філософії господарства стратегічною метою всього людства на сучасному етапі розвитку є ноосфера. І «це – є головна і наймасштабніша спільна справа всього людства. Заради такої справи варто поступитися деякими, а, можливо, і багатьма его-принципами, не кажучи вже про примітивні забобони» [2, с. 363].

Висновки. Отже, утвердження аксіологічного підходу як тенденції, що намітилася у вивченні людини господарюючої як феномена ноосфери, слід розглядати в якості розробки нової методології, евристично плідної щодо виявлення іманентної природи людини й опису різних її моделей у феноменології та праксеології. Про людину господарюючу як феномен ноосфери слід і можна вести філософський дискурс, виділяючи різні аспекти прояву її «системи цінностей» поряд з прагматичними, етичними, естетичними, релігійними та світоглядними складовими, що зрештою може дати змогу не тільки аналізувати, реконструювати, а й прогнозувати людську соціальність у бутті.

Список використаних джерел

1. Гребеньков Г.В. Введение в философию хозяйства / Г.В. Гребеньков. 2000. С.104.
2. Осипов Ю.М. Опыт философии хозяйства // Общество. Среда. Развитие «Terra Humana». 2008. С.133-144.
3. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. М.: Наука, 1988. 340 с.
4. Лазарев Ф. В. Прологомены к ноосферно-антропологическому манифесту //Ф.В. Лазарев, 2008. С. 54-82.
5. Муза Д.Е. Введение в глобалистику: Учебное пособие / Д.Е. Муза. Донецк. Изд-во «Ноулидж» 2010. С 240.
6. Лазарев Ф. В. Многомерный человек. Введение в интервальную антропологию / Ф.В. Лазарев, Б. Литтл. Симферополь: СОНАТ, 2001. 264 с.
7. Креминский А.И. Новая антропология в свете учения о ноосфере /. Серия: Философия. Социология. 2009. С.15-23.
8. Муза Д.Е. Антропологический поворот XXI века: контрапункт технологии и рынка /, 2011. С. 175-183.
9. Гребеньков Г.В. Концепция ноосферы как мировоззренческая основа современной философии хозяйства. 2002. С.83-89.